

Om udskiftningen under Giesegård

Af Niels Fr. Rasmussen

I ca. 49 hundrede år er Danmarks jord dyrket, af disse ved vi kun med nogenlunde sikkerhed besked om de sidste 7 århundreder.

I 147 slægtled har Danmarks jord været dyrket, – 21 slægtleds arbejde kan vi berette om, medens 126 slægtleds arbejde ligger i det dunkle.

Først udskiftningen og udflytningen ca. 1800 tilvejebragte en ændring i landets bebyggelse, som det overhovedet er værd at omtale.

Historikeren Erik Arup.

I dette mægtige udsyn, som professor E. Arup her giver over Danmarks ca. 5000 årige landbrugshistorie, tillægger han udskiftningen, og den dertil knyttede udflytning af gårdene, en revolutionerende betydning – og sikkert med rette.

I det følgende skal forsøges en detaljeret beskrivelse af, hvorledes udskiftningen blev gennemført på et stort sjællandsk gods, nemlig Giesegård.

Giesegård har for øvrigt i år 300 års jubilæum, idet grunden hertil blev lagt, da kammersekretær Fr. Giese den 13. februar 1668 fik skøde på kronens bøndergods i Skivede by, Nordrupøster sogn, hvoraf han oprettede en gård, der fik navn efter ham selv. 1683 fik gården privilegier og friheder som andre adelige sædegårde.

Selvfølgelig er udskiftningen i hovedsagen et resultat af landets, regeringens, reformlovgivning, alm. kaldt landbo-reformerne, og noget kendskab til denne lovgivning vil der-

Niels Fr. Rasmussen

for være en nyttig forudsætning for forståelse af det følgende. Har man ikke et sådant kendskab, vil jeg meget anbefale dr. phil. Hans Jensens værk: »Dansk Jordpolitik«. Men i øvrigt findes der som bekendt en meget righoldig litteratur om emnet.

Kontorchef, landinspektør P. Nissen, har foretaget en fuldstændig undersøgelse af udskiftningens forløb i Præstø amt. Da man ikke har en tilsvarende undersøgelse for Sorø amt, medtages her et skema fra denne undersøgelse, efter Årbog for historisk Samfund i Præstø Amt.

Udskiftningen i Præstø amt af kontorchef i landbrugsministeriet, P. Nissen.

	Samlet antal	I pct. heraf	Areal tdr. land	I pct. af areal
Før 1781	8	2	5120	2
1781–1785	16	4	9340	4
1786–1790	14	4	8360	3
1791–1795	61	17	37600	16
1796–1800	130	36	86840	37
1801–1805	58	16	41360	18
1806–1810	14	1	11330	5
1811–1815	17	5	10730	5
Efter 1815	20	6	13330	6
Opl. mgl. om	21	6	9470	4
I alt	359	100	233480	100

Det fremgår heraf at udskiftningen i Præstø amt kulminerede i årene 1796–1800.

En løselig undersøgelse, som jeg har foretaget over udskiftningen ved Giesegård gods, viser omtrent den samme

Om udskiftningen under Giesegård

udvikling her. Min undersøgelse er imidlertid ikke baseret på areal, men på landsbyer. Dette giver selvsagt de små byer for stor vægt, og en direkte sammenligning er heller ikke mulig.

Oversigt over udskiftningen under Giesegård gods:

- 1773 Vollerslev (dog kun en enkelt gård).
- 1775 Fløjterup by.
- 1778 Vollerslev (nu hele byen).
- 1784 Ulstrup by.
- 1785 Bøjede by.
- 1791 Vemmendrup, Lundsgårde og Vindegårde.
- 1794 Heinerup og Assendrup byer.
- 1798 Gørslev, Bjæverskov, Gummersmark, Kjulerup og Ødemark.
- 1800 Slimminge og Årløse.
- 1801 Ørslev og Terslev.
- 1802 Nordrup, Klippede og Farringløse samt Jersie.
- 1803 Bjerrede by.
- 1809 Ringsbjerg by.

Fra 1760 til sin død 1790, var greve Fr. Chr. Schack besidder af stamhuset Giesegård, der foruden de sjællandske besiddelser også omfattede Gram og Nybøl i Sønderjylland. Stamhuset var blevet til på grundlag af hans stedmoder, grevinde A. S. Schacks testamente af 1760.

Den ny tids tanker var langt fra ukendte for greve Fr. Chr. Schack. Efter sin skolegang på Sorø Akademi var han i nogle år beskæftiget på enkegrevinde Schacks godser, hvorefter han studerede videre i København: jura, politisk verdenshistorie og sprog. Han kom i den tid ofte i huset hos grev Moltke, hvor landbrugsproblemer ivrigt blev drøftet. Den nyere land-

Niels Fr. Rasmussen

Greve Fr. Chr. Schack
1736–1790

brugsliteratur, der vælder frem, læste han med interesse. Praktiske reformer studerede han også, for eksempel reformerne på Hørsholm og Bernstorf godser.

Han var da også ivrig for at få landboreformerne ført ud i livet på sine godser og støttedes heri af sin fremskridtsvenlige inspektør, Søren Klestrup.

Grevens reformvenlighed og sociale syn fremgår klart af følgende pro memorie fra inspektør Søren Klestrup til dr. Mangor, Næstved. Skrivelsen er i øvrigt et afslag på et andragende om oprettelse af spindeskoler:

Om udskiftningen under Giesegård

»Jeg håber at De kender min Greve for nøje til, at De skulde kunne tvivle på at han har fuldkommen ivrig Lyst til at iværksætte på hans Godser alt, hvad der kan tjene til at gøre Almuens Kaar bedre end de nu ere, og som i nogen Maade kan sigte til fordel for Staten, alt for så vidt det kan stemme overens med hans Casse og øvrige Omstændigheder.

Men da han for nærværende Tid har Fællesskabets Ophævelse, Gårdenes Udflytning og andet adskelligt for, hvortil medgaar en Del Penge, og han desuden tror, at fra Fællesskabets Ophævelse og en Indførelse af bedre Jorddyrknings- og Landhusholdningsmaade, skal Almuens bedre Kaar egentlig begynde, og naar først sligt er sket, vil Folket paa Godserne faa Lyst til at iværksætte, hvad der vorder dem anvist som Spinderier og deslige, uden dertil at lade dem drive og tvinge som nu er fast almindeligt formedelst deres fattigdom, og uden at man skulde være beføjet til at holde og bekoste en Slavefoged, der skulde drive dem frem til de for dem selv fordelagtigste Haandteringer«.

Udskiftningen på Giesegård tog sin begyndelse allerede i året 11773. Søren Klestrup fortæller herom følgende:

»I året 1773 afbrændte en bondegård i Vollerslev by. – I steden for den opbyggede grev Schack en ny gård på marken længst fra byen ude ved markskellet, hvor den fik sine jorder samled på et sted.

Jorderne var af de såkaldede *udjorder*, som alle tider har været besået med havre og aldrig har fået gødning, men beboeren på denne gård avler nu, da den dyrkes bedre, mere og renere korn end før. Og endskønt han nu er 64 år, viser han den fuldkomneste afsky for den gamle indretning og forfatning og den fuldkomneste lyst til det nye, uagtet han i begyndelsen viste så megen ulyst til den nye forfatning, som

Niels Fr. Rasmussen

fordomme kan vise hos noget menneske og sagde, at han aldrig troede, det var muligt, at han eller nogen anden bonde kunne leve ved gården. – Nu derimod, er han fuldkommen fornøjet med den nemhed, han har fremfor dem, der boer inde i byen.

Bemeldte gård kostede foruden opbyggelsen i de første 4 år til forstrækning af kornvarer, beester og kiør omtrent 200 rdl. – Dette upåagtet har håbet om, at han ej herefter skal sætte til på denne gård, og at beboerne derpå kan leve bedre end før, bevæget greven til at give hver af de 14 bønder i Volderslev deres jord selv til næstkommende efterår, 1779.

Gid derfor der kunne findes udveje til en klekkelig hjælp i det forskud som de få, der har lyst til fælledsskabets ophævelse, nødvendigvis må gøre. Da kunne man håbe, at eksempler hist og her i landet og de deraf flydende fordele, ville opvække lyst hos mange af dem, som nu ikke tænke derpå. Da kunne man vist håbe, at bondestanden blev velhavende, at der blev flere familier og at såvel det almindelige som hver mands vel blev befordret«.

Som S. Klestrup her antyder, blev Volderslev by udskiftet 1778–79, – sikkert den første større udskiftning under Giesegård.

En væsentlig hindring for udskiftningens og udflytningens fremgang var selvsagt de store omkostninger, der var forbundet hermed. Det angives jo, at den enkelte gårds udskiftning i Volderslev 1773, kostede ikke mindre end 200 rdl., og da Giesegård gods omfattede ca. 200 bøndergårde, ville det løbe op i store summer, om alle disse gårde skulle udskiftes og en stor del af de mtillige udflyttes inden for en overskuelig tid.

Greve Fr. Chr. Schack fattede derfor i 1786 den plan at

Vollerlev by
ndskiftet 1779

Niels Fr. Rasmussen

ansøge kongen om et lån til dette formål, han skriver: » — Når bønderne bekommer frihed, eller hoveriet dog således indskrænkes, så tabes anseelig i indtægter af hovedgården. Bønderne må da altså betale noget klækkeligt for det hoveri, de befries for, men det kan de ikke uden fællesskabets ophævelse, som sætter dem i stand til at bruge deres frihed dem selv til nytte ved at dyrke og benytte jorderne bedre og bringe dem til at give flere frugter og indtægter af sig. Til fællesskabets ophævelse, hvoraf følger opmåling, grøfters gravning, gårdenes udflyttelse med meget mere, behøves penge til forskud. Disse formår jeg ikke at udrede i betragtning af de ovenanførte svære udgifter og tilstødte vanheld, samt den på stamhusets gæld mig pålagte årlige afdrag af 2500 rdl.

Jeg beder derfor allerunderdanigst, at Deres Kongelige Majestæt allernådigst vil forhjælpe mig til et lån på 20.000 rdl.

Såsnart denne kapital er mig allernådigst bevilget, skal

- 1) Jeg ingen magt have til at kræve meere eller andet hoveri af Giesegårds bønder, som ere boende i Nordrup, Klippe, Slimminge, Kongsted, Bøjede og Farringløse byer, i alt 46 bønder, når hver bonde vil svare årlig i hoveri-penge 25–30 rdl.
- 2) Være pligtig, inden 10 års forløb at have fælledsskabet ophævet, så at hver mand bekommer sine jorder for sig selv.
- 3) Til samtlige i ovenmeldte byer befindende 34 huse være pligtig at henlægge 68 tdr. land til græsning eller afbetjening, som huusmanden synes bedst, hvilken jord aldrig må tages fra huusene.

Om udskiftningen under Giesegård

4) Når fælledekkabet er ophævet, skal jeg være pligtig at meddele arve-fæste til hvilken bonde, som forlanger det.

I sandhed et mægtigt reformprogram, som desværre aldrig blev til virkelighed, fordi forudsætningen, lånet, aldrig blev bevilget.

Da greven i 1790 døde, var man ikke nået ret langt med reformernes virkeliggørelse. Men hans omsorg for sine bønder fik et rørende udtryk i hans testamente, hvor han bl. a. bestemte, at han skulle bisættes i Terslev kapel ved siden af sin afdøde hustru, og at han ønskede at bortbæres af bønder, så mange, som dertil behøves. Der skulle ingen følge ham undtagen hans nære medarbejder, Søren Klestrup, og præsten i Nordrup, hr. H. U. Fugl, hans hovmester på Sorø Akademi.

Der skulle ikke ringes, ingen kirkelys måtte brændes, og der skulle intet begravelsesgilde være, ikke engang »de følgende« skulle bespises.

Hans afsjælede legeme skulle kun svøbes i et lagen, herved ville spares mindst 100 rigsdaler, som skulle uddeles til de fattige. Man ser af disse bestemmelser, at grevens interesse for bønderne og deres kår var usvækket til det sidste.

Efter greve Fr. Chr. Schacks død tilfaldt godset den ældste søn, greve Knud Bille Schack. Denne blev dog først myndig i 1798. I mellemtiden skulle godset styres af hans moder, Ida Bille Schack, og hendes svoger, major Ax. Rosenkrantz til Søby Søgård.

Majorens administration af Giesegård fulgte sikkert samme reaktionære linie, som han praktiserede på sit eget gods, men herom henvises til min artikel i årbogen for 1963.

Hvorvide grev K. Bille Schack var særlig reformvenlig vides ikke, men det er en kendsgerning, at det blev i hans

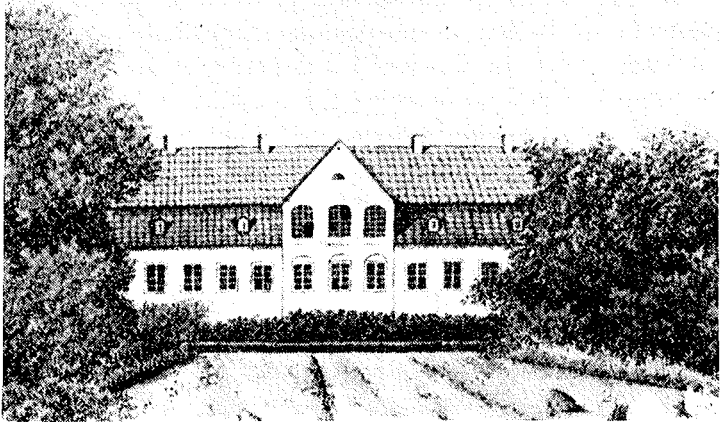
Niels Fr. Rasmussen

tid som godsbesidder, at udskiftningen kulminerede og fuldførtes. Et imponerende antal landsbyer udskiftedes i årene 1798–1803.

Vi skal nu følge en af disse udskiftninger fra først til sidst, for at erfare, hvorledes en sådan udskiftning i praksis blev ført ud i livet. Det bliver den store udskiftning af Nordrup, Klippede og Farringløse byer i årene 1802–1803.

Men først et par praktiske oplysninger. I 1802 fungerede hr. justitsråd Arctander, commiteret i Rentekammeret, som Giesegaards administrator, og som ny inspektør var, efter S. Kleestrups død, antaget hr. Sonnesen (for nemheds skyld udelades herefter titlerne).

Der foreligger i sagen nogle meget omfangsrige dokumenter, som det vil kræve urimelig plads at aftrykke i deres helhed, men der henvises til de afskrifter, som findes i Midt-

Giesegaard, set fra øst, 1843. Efter en tegning

Om udskiftningen under Giesegård

sjællands lokalhistoriske arkiv i Ringsted (herefter benævnt som M.-A.)

Det må erindres, at da man i slutningen af året 1801 begynder at forberede udskiftningen af disse 3 byer, var man endnu midt i arbejdet med udskiftningen af Terslev og Ørslev byer samt de vanskelige forhandlinger med bønderne vedrørende afløsning af hoveriet med en pengeydelse, så der var nok for hr. Sonnesen at gøre. Han skriver den 3. december 1801 til justitsråd Arctander, København:

3/12 – 1801

Giesegaard's Bønder har jeg i disse Dage haft samlet Byevis, for at faa deres Bestemmelse angaaende Hoveri-Pengenes Erlæggelse, med mere: Og forventer jeg med første el. anden Post at kunne indberette Hr. Justitsraaden, hvad for enhver By, dette angående er afhandlet og tilbuden.

Samtlige Gaard og Husbeboere i de trende Byer Nordrup, Klippede og Faringløse, som til næste Sommer skal udskiftes, har jeg ogsaa haft sammenkaldet for at betyde dem de agtende Forslag til Byernes Udskiftning, saa og den Plan hvorefter Husmændene kunde vente Jord, – de første var hermed ganske fornøjet, – men de sidste begærede Nedsættelse i Fæstepengene og tilbød da at svare efter Loddernes Godhed.

1801 – 11/12

Vedlagt følger et Forslag til en Hoveriforening for Giesegaard Gods Bønder, saaledes som de ved Forhandling har vedtaget at ville svare.

Nordrup og Klippede Bymænd har gjort mig mange Indvendinger, og de bruger deres forestående Udskiftning til at paaskylde, at de ikke kan taale at svare saa højt som dem i Terslev. – Det er bekendt at disse Byers Beboere er i meget maadelig Tilstand, især Klippede By, saa jeg tror ogsaa de vil faa Byrde nok, for at tilvejebringe Pengene, jeg har gjort mig al mulig Umage for at kunde faa det drevet højere, men det har ikke kunnet lykkes mig.

Ligeså følger til Hr. Justitsraadens Aprobation et Forslag til Forening, hvorefter Husmændene i Nordrup, Klippede og Faringløse

Niels Fr. Rasmussen

ønsker Jord. – Husmændene har jeg forelagt samme. De har ikke noget derimod, de gør (dog) den Indvending, at de Ønsker at faa Udskiiftningen og Lodderne afsat, førend de ganske vedtog Fæstepengenes Bestemmelse. – Da det mulig i sin Tid kunde være nyttig at faa Arbejdsdage af Husmændene ved Giesegaard, især ved Hove-riets Ophørsel, saa har jeg i den 1ste Post anført, at hver Mand skulle være forbunden at forrette 52 Dage aarlig imod at de for en Dags Arbejde aftjene 20 Skilling. Denne Post giver Anledning til at Herskabet ikke blive sat saa meget i Forlegenhed for Arbejdsfolk, om disse ved en eller anden nødende ny Indretning skulle behøves.

Den 22. febr. 1802 foreligger Justisraad Arctanders samlede plan, kaldet »Forening til de tre Byers Udskiiftning«. Af det omfangsrige dokument (28 paragraffer) kan kun medtages enkelte af de vigtigste paragraffer. Afskrift af dokumentet findes i M-A, Ringsted.

§ 4. De Gaard- og Husmænd, som efter Udskiiftningsplanen skulde udflyttes, besørger selv Udflytningen af deres Bygninger paa det Sted som dem anvises, hvilket saa vidt muligt skulle blive i Midten af Lodden.

§ 5. Forinden 2 Aars Forløb efter at en Gaard- el. Husmand har faaet sin Jordlod tildelt, skal han paa det anviste Sted have sin Gaard el. Hus udflyttet.

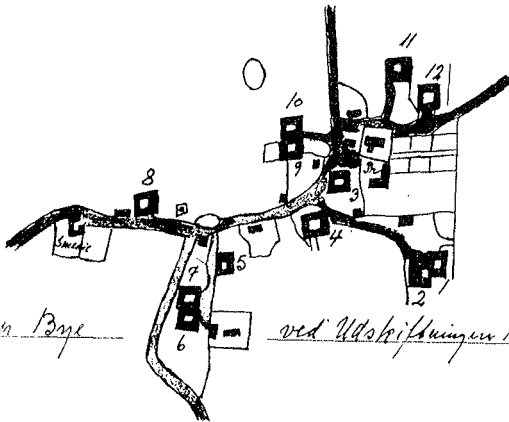
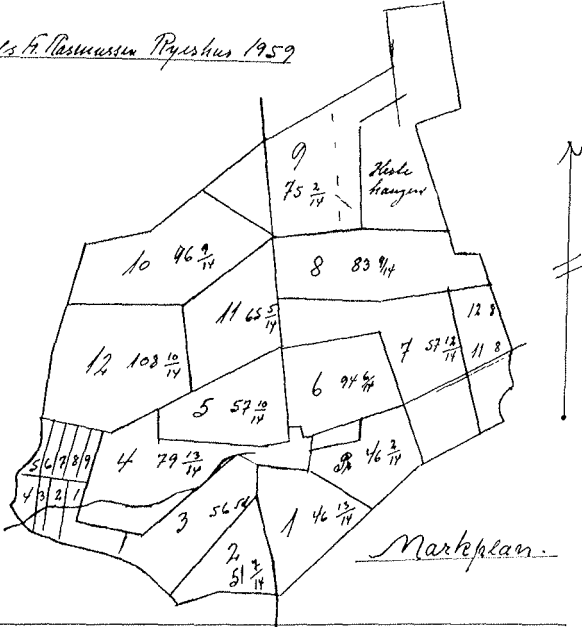
§ 6. Efter at jeg haver bestemt de Gaarde, jeg vil have liggende, maa det overlades Gaardboerne selv at bestemme, hvem af Mændene der skal udflyttes, og hvilke der skal blive i Byerne, om de kan enes derom, i andet Fald bestemmer jeg det.

§ 7. For hvert Fag i en hel Længe, som en Gaardmand i det første År efter Udskiiftningen nemlig i Året 1803, har opbygget i lovmæssig, god og forsvarlig Stand, gives ham for Faget af Stuehuset 7 Rdl. og for Faget af Udhusene 3 Rdl.

§ 10. Mindre end 10 Fag Stuehus og 30 Fag Udhus maa ingen Udflytter Heelgaard være, og mindre end 8 Fag maa intet Udflytter Hus opføres.

Til nærmere oplysning vedrørende bygningernes opførelse citeres her fra et brev, som Sonnesen den 16. november 1801 sendte til Hr. Arctander:

Niels F. Rasmussen Papirus 1959

Kordrup Bøge

ved Udskifningen 1802

Niels Fr. Rasmussen

»Jeg har været omkring hos de agtende nye Udflyttere i Terslev-Ørslev for at bestemme Pladser til deres Gaardes Udflytning.

Jeg forklarede Bønderne, at Stuelængerne absolut maatte sættes i Sønder og Udhusene derefter i Nord m. m. Dette var ikke ganske efter Bøndernes Ønsker. Da ingen Tid her paa Godserne har været brugt denne Regel ved de nye udflyttede Gaarde, men ved at forklare Bønderne Nyttens deraf, samtykkede de alle og var villige til omgaaende at udflytte deres Gaarde som den hosfølgende Tegning viser (Tegningen dog ikke bevaret), hvilken jeg forklarede dem, og de fandt, at Indretningen kunde være dem meget nyttig.«

Men tilbage til planen fra 1802. Den slutter således:

»Alt forbemeldte lover og forpligter vi os til at opfylde, og hvad Dag det bestemmes, skal vi møde for Amtmanden for ifølge Forordningen af 15/6 1792 endvidere at vedtage denne Forening« (derefter Bøndernes Underskrifter).

Den 11. marts mødte Sonnesen og bønderne på Sorø Amtshus, for at vedtage Foreningen. Bønderne tilstod vel frivilligt at have vedgået og underskrevet samme, men de havde nu ved nærmere eftertanke måttet gøre påstand om en del forandringer og tillæg. Man nåede derfor ikke til ende med forhandlingerne den dag, men Sonnesen lovede at forelægge de ønskede forandringer for greven og indhente hans beslutning herom.

Greven eller måske snarere justitsråden kunne som ventet ikke imødekomme bøndernes ønsker, og den 27. marts beretter Sonnesen følgende:

»I Gaar d. 25. Marti var samtlige Gaard- og Hus-Beboere i Nordrup, Klippede og Farringløse Byer mødte paa Giesegaard Skrivestue, og blev dem da samtlige tilkendegivet den af Herr. Justitsraaden under 23/3 sidstleden givne Resolution for disse 3de Byers Udskiftning d. Aar, og erklærede da paa ny, omendskønt de for Amtmanden havde yttret nogle Forandringer, vare de dog villige at afgive følgende Svar:

a) Nordrup Gaardboere forklarede, at de vel havde begæret nogle enkelte Poster forandret i Foreningen, *men siden disse ikke af Herskabet har været* at kunde indgaas, saa bad de dog at Udskiftningens Fremme for Nordrup By, snarest muligt maatte ske, da enhver Mand

Om udskiftningen under Giesegård

tydeligen indsaa at det vilde blive til uendeligt Tab, om de i flere Aar skulde henligge saaledes i Fællesskab, og desaarsag erklærede, alle at frafalde de for Amtmanden yttrede Forandringer, ligesom de ogsaa vare villige til, paa ny endten for Amtmanden selv eller og, som de helst ønskede (for Vejenes Skyld) da at vedtage denne Forening for Herredstinget, naar det af Herskabet maatte begæres.

Husmændene i Nordrup By, var ligesaa tilstede, men erklærede: »at de for nærværende Tid, ikke kunde indgå den 24. Post i Foreningen, som bestemmer Indfæstningen for Husbeboerne, men at de vilde modtage Jorden, og der svare den aarlige Afgift, men med deres fattige Omstændigheder vilde det være umuligt for dem at betale saa høj Indfæstning, allerhelst saa længe de ikke havde faaet deres afsatte Huslodder.

b) Klippede Gaard- og Husmænd, forklarede i et og alt som ved Nordrup.

c) Farringløse Gaardmænd, der ligesaa var tilstede, vare alle sammen enige om at frafalde deres gjorte Erindrings Poster for Amtmanden, og ligesaa i et og alt vedgaa den forhen indgaaede Forening, kun bad de at Udskiftningen, uden længere Henstand, i denne Sommer hastig maatte ske, og vare de villige til, hvad Tid Herskabet det begærede, at møde for Amtmanden, eller Herredstinget, for paa ny at vedtage Foreningen. Husmændene i Farringløse svarede, at de for Tiden, ikke kunne bestemme sig til at betale de ved Foreningens 24. Post, bestemte Fæstepenge, førend de fik Jorden at se, og Huslodden var afsat.

Efter samtlige Gaardmænds Begæring i bemeldte Byer, lovede jeg at indberette deres Ønsker til Herr. Justitsraaden, for om muligt, endnu i dette Foraar, at faa sat Udskiftningen i Gang.

Det vil vist blive Bønderne til meget Tab, om de længere skulle henligge i Fællesskab, og deres Ønske er ogsaa, at Udskiftningen i Sommer maatte ske.

Vel have de ytret og paastaaet nogle Forandringer, for Amtmanden, og da de erfarede, at denne saa berømte Mand (Stemann) talte noget til deres Fordel, saa vilde de og prøve, hvorvidt de dermed kunne komme.

Imidlertid om Justitsraaden endnu tror, det kunde lade sig gøre

Niels Fr. Rasmussen

at faa Udsiftningen begyndt i disse Byer, hvorom Bønderne bede, og som jeg tror ville være saare nyttig, da kunde man for at gøre Foreningen sikker nok, maaske lade dem møde for Herredstinget, for paa ny at indgaa samme. Amtmanden talte jeg i Gaar herom med ved Sesionen, og han var af samme Mening.

Husmændene fik da for det første, at blive hvad de vare og tvivler jeg ikke paa, at de nok til sin Tid kommer igen om deres Huslodder.

Giesegaard d. 27 Marti 1802

ærbødigst sign., Sonnesen

Endelig den 22. maj bliver foreningen vedtaget i sin oprindelige skikkelse og den 26. maj fremlagt og læst i Ringsted-Tybjerg Herredsret. Det juridiske grundlag for byernes udsiftning var nu til stede. Tilbage stod dens praktiske udførelse.

Som landinspektør blev antaget hr. H. N. Munch fra Birkerød, mens jordernes opmåling overlodes til landmåler Møller, Terslev. Opmålingen foretoges i sommeren 1802 og var fuldført den 1. august.

Den 6. august var Sonnesen i Farringløse, og havde bymændene samlet, og efter at han havde fået kortet over byens jorder med stedernes beliggenhed, tog han til Eskildstrup, for at tale med Hr. Kammerjunker v. Barner og for at fornemme hans tanker med hans tvende bøndergårde der i byen.

Sonnesen rører her ved et vanskeligt problem. Hvor der var flere lodsejere i en by tørnede deres interesse ofte sammen og således også her.

Den 3. september skriver Sonnesen:

»Aasteds Møde med Landvæsencommisionen i Anledning af Nordrup, Klippede og Farringløse Byers Udsiftning er nu bestemt til Løverdags d 11/9 d. Aar i Nordrup By. Det vil da komme an paa, hvorledes at Greven bliver fraskildt de øvrige Lodsejere, – er det muligt at Godsets Bønder i Farringløse kan blive fraskildt fra Øen (en daarlig Græsjord), da gør jeg Paastand herpaa. For det øvrige tror jeg ikke nogen Vanskelighed af Betydning vil opstå, allermindst nu da Justitsraaden har talt med Landinspektøren, hvilket jeg ogsa meget ønskede maatte ske inden Mødet. Maaske det ville være godt, om der ved Justitsraadens Nærværelse ogsaa blev udvist nogle Ege-

Om udskiftningen under Giesegård

træer til Tømmer for bemeldte Byers Udflyttere, saa man kan begynde med Saugskæringen saa snart muligt, at Udflytterne ikke skal mangle i Aar det som de i den kommende Vinter ville ophugge til deres Stuelænger.

Et referat af åstedsmødet kan ikke finde plads her i årbogen (findes i M-A, Ringsted); men Sonnesens efterfølgende beretning røber også meget bedre de vanskelige forhandlingers forløb. Sonnesen skriver:

I Gaar havde vi da Landvæsenesmøde i Nordrup, der mødte mig adskillig Modsigelse, saavel af Provsten, Præsten som af Kammerjunker von Barner. Mødet varede fra om Formiddagen kl. 10 til om Aftenen Kl. 7, førend man kom til Enighed.

Amtmanden med Landvæsenkommisærerne var alle personlig mødte, og der blev da, efter en lang Dispute og Demonstration, vedtaget omtrent følgende Plan:

Forhandlingerne om Nordrup og Klippede byer frembød ikke særlige vanskeligheder, hvorfor omtale heraf udelades. Anderledes med Farringløse, herom fortæller Sonnesen følgende):

Med hr. Kammerjunker v. Barner havde jeg megen Tvistighed, da jeg saa ganske paastod, han burde tildeles Øen og Enghaugen, som begrænser Eskildstrup. — Commissionen fandt vel at min Paastand var vel begrundet og rigtig, men da Kammerjunkeren paa ingen Maade vilde bekvemme sig dertil, endten Byen i dette Aar blev udskiftet eller ikke, han anførte især til Undskyldning, at han ikke udflyttede nogle af sine Gaarde, da han intet Tømmer havde, og ved at tage sin Andel Jord ved Byen og over Øen, troede han det vilde være nødvendigt at begge Gaarde maatte flyttes. Han var fornøjet, om Jorden blev ham tildelt fra Byen til Markskellet i Vester, saa at den ene af hans Bønder ikkun fik Adgang til Jordlodden, medens den anden, som er beliggende paa den anden Side af Gaden ganske afskæres fra Marken, og at dennes Vænge udlægges til Skole Jord, saa vel som Gaards og Hauge Plads, naar den for godt selv at udflytte.

Commissionen propaganderede, at Giesegaards Ejer skulle give von Barner endten Tømmer eller Penge til en Udflytter for Eskildstrup, og naar saa skete, da skulde von Barner tage hele Øen og Enghaugen. Dette maatte jeg afslaa, og Kammerjunker Barner vovede ogsaa at

Niels Fr. Rasmussen

begære 200 Rdl., fordi han ved en saadan Udskiftning troede det fornødent, at begge hans Gaarde da flyttedes.

Jeg gjorde ogsaa Forslag om at flytte een Gaard, mod at han saa ogsaa flyttede een, – men herom kunde man heller ikke blive enige. Da Kammerjunkeren paastod meget nyt Bygningstømmer, og han foregav ikke at kunne komme overens med sine Bønder, der helst ønskede at blive i Fællesskab.

Efter megen lang Ventilation troede Commissionen, at siden ingen af Parterne vilde bekvemme sig til at modtage hele Øen, da at undersøge Aarsagen. Jeg paastod det var upassende for Giesegaardts Bønder af adskillige forklarede Aarsager, og Hr. Barner især, at han ikke kunde udflytte sine Bønder og at ingen af dem laa bekvemt for Jorden til den Side, og endelig at der var et Stykke Jord, nemlig Enghaugen, som man ikke troede kunde afbenyttes til Pløjeland.

Commissionen fandt det da mest rigtigt at den hele Strækning, fra Møllen og om til Annexgaarden, skulde blive ved Giesegaard, og dernæst at Øen blev til en udflytter af Giesegaardts Bønder, det øvrige af Enghaugen mod Eskildstrup, som Hr. Barner forment var ubrugeligt til Pløjeland, skulle han tage sin $\frac{1}{5}$ Deel af. Og blev det da fastsadt saaledes at ingen Fælledsskab meere med Giesegaardts Bønder kan blive for Eftertiden.

Da Aftenen var for Haanden, og Commissionen ikke havde udsat Aastedsmødet, troede jeg det rigtigst, at antage Commissionens Bestemmelse. Nogle af Bønderne bliver vel hermed misfornøjede, og nogle ikke, men ved at forklare dem Sagen tror jeg, at de blive rolige.

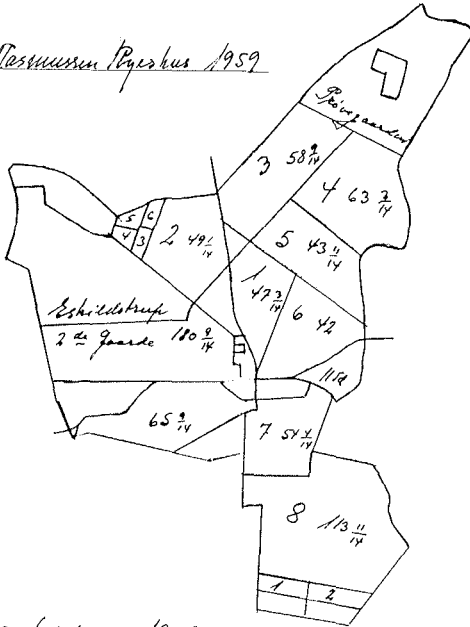
Denne omstændelige redegørelse er medtaget for at vise, hvor vanskelige sagerne kunne være at ordne, når der var flere om afgørelsen.

Den 18. september foreligger svar fra Arctander, han skriver:

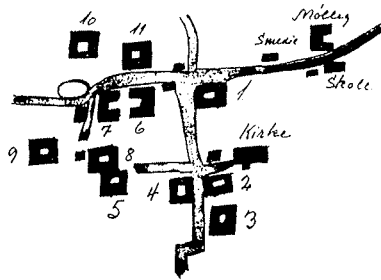
»Ved min Hjemkomst i Gaar modtog jeg Hr. Forvalterens Brev, om Udfaldet af det afholdte Landvæsens-Møde, og hvormed jeg i det hele er fornøjet. Jeg tror ogsaa, at med Tiden vil det være fordelagtigere for Greven, at han beholdt Øen, end om Eskildstrups Bønder havde faaet den, og dermed eet saa uforholdsmæssigt stort Areal, imod Giesegaardts Bønder, som allerede ved Prøvegaardens særskilte Udskiftning (1779) har tabt så meget.

Jeg har tænkt mig, at vi på Mandag 14 Dage kunde afgøre Ud-

Nilla F. Pedersen Bygges 1959

Markplan 1802

Stændkøbe By ved Udviklingen 1802

Niels Fr. Rasmussen

skiftningen for alle 3 Byer, og dermed kunde Bønderne ogsaa være tilfreds«.

Den 12. oktober holdes det afsluttende møde om udskiftningen af Farringløse by. Da dette er et meget interessant dokument, og da en lignende detaljeret beretning om en landsbys udskiftning ikke tidligere har været aftrykt her i årbogen, gengives dokumentet i sin helhed:

»Anno 1802, den 12. Oktober var undertegnede forsamlede i Farendløse Bye, for at tilendebringe denne Byes Udskiftning, hvorhos var tilstede samtlige denne Byes Gaardbeboere for at imodtage deres afsatte Lodder, efter at samme var afpælet i Marken og indpløede med behørig Fuger, alt i Overensstemmelse med det fremlagte Udskiftnings-Kort, saaledes som samme er fuldført af Herr Landinspector Munck.

Ved denne Byes Udskiftning bliver at udflytte 5 af Gaardbeboerne og 3 bliver bestemte til Indboere.

Først blev ved frivillig Forening af samtlige 8 Gaardbeboere vedtaget, hvor meget enhver af Indlodderne skulde svare til Udflytterne, saavel af Giødskning, Langhalm og Penge Understøttelse etc. foruden det som ved Forening af 22. Febr. d. a. er fastsat at faaes fra Herskabet.

Og blev vedtaget saaledes: § 1.

Giødningen betræffende:

Indlodden No. 1 afgiver Giødning i 2 Aar, hvert Aar til 1½ Td. Ld. Giødskning, der tilsammen lagt udgjør 3 Tdr. Lands Giødskning. Nabo Indlodden der paa Kortet er betegnet No. 6 afgiver aarlig Giødskning i 2 Aar, hverts Aar 2 Td. Ld. er ialt 4 Td. Ld. og Indlodden No. 7 eller Lykkelodden afgiver aarlig Giødskning i 3 Aar – for det første Aar efter Udskiftningen 1 Td. Ld. og det andet Aar 2 Td. Ld., og ligesaa det 3die Aar 2 Td. Ld. som er tilsammen 5 Td. Ld. Giødskning.

Forestaende Giødskning blive altsaa i det hele i 3 paafølgende Aar af disse 3 Indloddere at afgive til 12 Td. Ld.

Samtlige Gaardbeboere blev eenige om at alt forbemeldte Giødskning skulde tillægges Udlodden No. 8 da de troede at den især frem for de andre var den sletteste og derfor kunde behøve det.

Om udskiftningen under Giesegård

§ 2.

Reiser og Kiørsel angaaende:

Da vedtog samtlige Gaardbeboere, at de som fik de 3 Indlodder skulde afgive til samtlige 5 Udflyttere hver 7 Kiøgerejser efter Fyrretømmer og hver 10 Reiser i Skovene alle til Giesegaard efter Tømmer etc. og hver af de 3 Indboere at udkøre 30 Læs af de gl. Gaardes Materialer til Udflytterstedet – ligeså afgiver enhver af disse forbeholdte 3die Indlodder 30 dags Arbejde, hver med 2 Bud daglig til Hiælp for de Udflyttere med Klining Royling, og hvad mere som kunde behøves ved de nye Udflyttergaardes Opførsel.

Alt forestående Arbejde der afgives af Indboerne repareres og modtages af de 5 Udflyttere saaledes at enhver af dem faar lige Deel, hvorhos tillige blev bestemt at vedkommende Indlodder afgiver denne Hiælp saasnaart de derom vorder tilsagt uden Ophold, dog skulde det Indtræffe at Indboerne skulde til mere end en Udflytter paa en Tid, da skal Udflytterne være fornøyet med at Arbejdet bestemmes saaledes som Indboeren kan taale.

§ 3.

Langhalm betræffende:

Enhver af de 3 Indboere leverer til samtlige Udflyttere, hver Indboer 16 Læs Langhalm, der tilsammen lagt udgjør 48 Læs.

Denne Langhalm repareres og modtages lige igien af samtlige Udflyttere, og udgjør til hver Mand 93/5 Læs, som leveres saa forsvaret til Udflytterstedet som uvillige Mænd finder det passende at skønne, og skal samme i seeneste være leveret til April Maanedes Udgang næste Aar.

§ 4.

Penge Bidrag angaaende:

Da samtlige Byemænd troede at være betydelig forskiel paa Lodderne, saa blev de samtlige forenede om og tog til Hensyn at Udflytterne ikke for Fremtiden kunde vente Bygningshiælp af den kgl. Kasse og derfor bestemte at den som fik Indlodden No. 1 skulde betale en Udflytterhiælp af 35 Rdl. og den som fik Naboe Indlodden, som paa Kortet er betegnet med No. 6 betaler ligesaa 35 Rdl. og den som faar Indlodden No. 7 betaler 70 Rdl. tilsammen 140 Rdl. Der blev bestemt til Udflytter-Lodderne, saaledes: Den som fik Øelodden, som paa

Niels Fr. Rasmussen

Kortet er betegnet No. 8 faar deraf 100 Rdl. og den som faaar Ud-lodden No. 2 eller Kulsager-Lodden faar 5 Rdl. samt den som faaar Udlodden No. 3 eller Præste-bro-Lodden 5 Rdl. samt den som erholder Lodden No. 5 Tørne-ager-lodden, faaar 30 Rdl.

Dette Penge Bidrag blev bestemt at vedkommende Indloddets Beboere afgiver saaledes: Det halve til næstkommende Nytaar, og det øvrige til førstkommende St. Hans dag 1803, til vedkommende Udflytter, der til disse Tider modtager enhver sin halve Deel.

Derefter blev bestemt Gaardenes Udflytning saaledes: Indloddet No. 1 der er beliggende for Gaarden No. 11 og som beboes af Gaardmand Rasmus Børresen blev for ham bestemt.

Indloddet som paa Kortet er betegnet No. 6 og hvortil Gaardene No. 6 og 7 ere lige godt beliggende, som beboes af Mads Sørensen og Jens Jensen, lodtrak herom og tilfaldt Gaarden No. 7, som er Jens Jensens, denne Indlod og Gaarden No. 6 tilfaldt en Udflytter Lod.

Indloddet, som paa Kortet er betegnet No. 7, og som lige godt er beliggende for Gaarden No. 2 og 3, der beboes af Lars Jørgensen og Kristen Pedersen, blev ligeså bestemt til Lodkastning, men begge beboere fremstod og anmeldte, at de var eenige om at Lars Jørgensen, som har Gaarden No. 2 Udflytter og Kristen Pedersen, som har Gaarden No. 3 modtager denne Indlod.

I følge heraf, bliver Udflytterne disse:

Udflyttere:

- Gaarden No. 2 Lars Jørgensen
- Gaarden No. 5 Anders Nielsen
- Gaarden No. 6 Mads Sørensen
- Gaarden No. 8 gl. Niels Hansen
- Gaarden No. 9 Hans Børresen

Der ved ordentlig Lodtrækning imellem hinanden tilfaldt Udlodderne saaledes:

- Udlodden No. 2 tilfaldt Gdm. Mads Sørensen
- Udlodden No. 3 tilfaldt gl. Niels Hansen
- Lodden No. 4 tilfaldt Hans Børresen
- Lodden No. 5 tilfaldt Anders Nielsen
- Lodden No. 8 tilfaldt Lars Jørgensen

Om udskiftningen under Giesegård

Og da samtlige Byemænd endnu erindrede at denne sidste Udloed sc. Lodden No. 8 eller Øen endnu kunde behøve lidet hielp, da Lodden især har mange Sten og Udflytteren derved faar megen Bekostning, saa lovede Forvalter Sonnesen paa sit Herskabs Vegne at denne Udflytter godtgøres hans Landgilde for første Aar alt paa Grund af denne under 22. Febr. d. a. indgaaede Foreening til Byens Udskiftning.

Hvad Huusmands-Jord anbelanger, saavelsom Møllerens saa vel Hartkorns Jord som den tilbageblevne Jord fra Prøvegaardens Jorders Separation tilligemed det udlagte Jordstykke til Tørvemoser og Sættepladser, anfører Landinspektøren sin Fremgangsmaade i Udskiftningsforretningen eftersom samme findes paa Kortet og i Marken eere afsatte, ligesom og anlangende Vejenes Udlæg og Godtgørelse.

Og saaledes blev Farringløse Byes Udskiftning med Tilstedeværendes Samtykke sluttet og tilendebragt.

Datum Farringløse ut supra.

N. H. Munch

Paa Herskabets Vegne:

Sonnesen

Som nærværende og fornøiede med Udskiftningen:

<i>Lars L. I. S. Jørgensen</i>	<i>Kristen C. P. S. Pedersen</i>
<i>Anders A. N. S. Nielsen</i>	<i>Mads M. S. S. Sørensen</i>
<i>Jens I. I. S. Jensen</i>	<i>Niels N. H. S. Hansen</i>
<i>Hans H. B. S. Borresen</i>	<i>Rasmus R. B. S. Borresen</i>

Nu var udskiftningen endelig ført til ende, men tilbage stod det meget store arbejde med gårdenes udflytning. Denne kunne selvsagt først ske i foråret 1803.

Den 3j3 skriver Sonnesen, at udflytterne har fået udleveret bygningstømmer – og 20j4: Nu er stuelængerne rejst og nogle af mændene er begyndt på udhusene. Bygningerne tager sig langt bedre ud, end de andre udflytteres i forrige år.

Niels Fr. Rasmussen

Og 15/6: De 3 byers udflyttere er nu alle udflyttede i deres nye gårde, og det viser sig i det hele, at disse bygninger vil blive gode.

Alle de forskaffede Materialier er betydelig kostbare, men Bønderne søger dog hver især at forskaffe sig, hvad de behøver, – dog Tækkekæppe kan de ej forskaffe sig nok af – – – jeg indser at alle vil komme at mangle og jeg anmoder derfor om Tilladelse til at Bønderne skære det nødvendige heraf i Skovene. Jeg ser ellers at Følgerne vil blive, at endten griber de virksomme Bønder til at stjæle, eller også de maa lide med de fattige, at Arbejdet standses.

I det hele er Udflytningen i Aar saa betydelig, at mit Herskab ikke for denne ringe Ting, bør hindre Beboerne i denne Attraa og Virksomhed. Jeg tror sikkert at herskabet indser, hvor tryksomt og besværligt, det er for enhver Udflytter i År, da det er så kostbart, at alle maa tilsætte betydeligt selv, og mange ere fattige og taaler ikke mere Gæld – – – man risikerer, at Lysten tabes og Arbejdets Fortsættelse standses. Jeg haaber derfor at Hr. Greven og Justitsraaden forstaar, at jeg kun begærer hvad jeg finder nyttigt og fordelagtigt for enhver til Udflytningens Fuldførelse.

Jo, den nye Tid var kommet til Nordrup-Farringløse Sogne, – men den kostede både Slid og Penge.

N. Fr., Rasmussen, Ryesbus

Kilderne er to pakker med sager vedrørende udskiftningen ved Giesegård beroende i landsarkivet for Sjælland m.. m., København.